

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

10
2023

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti

08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:
Sharipov Qo'ng'irotboy Avezimbetovich

Elektron nashr. 802 sahifa, 30-oktyabr, 2023-yil.

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Rae Kvon Chung, Janubiy Korea, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Salimov Oqil Umriqov, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Toshkulov Abduqodir Hamidovich, i.f.d., prof., TDU rektori
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Sharipov Qo'ng'irotboy Avazimbetovich, t.f.d., prof., TDIU rektori
Oblamuradov Narzulla Naimovich, i.f.n., dotsent
Djumaniyazov Maqsud Allanazarovich, Qoraqalpog'iston Respublikasi Tabiat resurslari qo'mitasi raisi
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof., TDIU Akademik faoliyat bo'yicha prorektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Maqsud Abdullayevich, p.f.d., prof., TDIU Moliya-iqtisod ishlari bo'yicha prorektori
Karimov Norboy G'aniyevich, i.f.d., prof., TDIU huzuridagi PKQTMO tarmoq markazi direktori
Hakimov Nazar Hakimovich, f.f.d. TDIU profesor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU Marketing kafedrasini professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., prof., Atrof-muhit va tabiatni muhofaza qilish texnologiyalari ilmiy-tadqiqot instituti
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna SamDu IS instituti professori
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., Toshkent arxitektura-qurilish universiteti katta o'qituvchisi
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Nomozova Qumri isoyevna Geologiya fanlari universiteti "Iqtisodiy geologiya" kafedrasini dotsenti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU Ilmiy tadqiqotlar va innovatsiyalar departamenti rahbari
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU huzuridagi PKQTUMOTMXHB mutaxassis

Ekspertlar kengashi:

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Imomqulov To'liq Burxonovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Qishloq xo'jaligida innovatsion xizmatlar infratuzilmasini rivojlantirishning nazariy asoslari.....	8
Sharipov Kongratbay Avezimbetovich , professor, Zaynutdinova Umida Djalalovna , dotsent	
O'zbekiston-Turkiya do'stligi azaliy qadryatlarimiz zaminida yashab kelmoqda.....	13
O'sman Mesten , Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya-O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari	
O'zbekistonda turizm sohasining rivojlanishini davlat tomonidan	
qo'llab-quvvatlash mexanizmini takomillashtirish.....	15
Akkulov Abdulaziz Uralboyevich , mustaqil tadqiqotchi	
O'zbekiston Respublikasini "Yashil" iqtisodiyotga o'tish istiqbollari. Muammolar va yechimlar.....	19
Mirzayev Bexruz Abdulla o'g'li , doktorant	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda "Yashil" iqtisodiyotning o'rni.....	26
Sevara Yaxshimuratova Rustam qizi , assistent-o'qituvchi	
Sanoat barqarorligini ta'minlashda yashil energetikaning o'ziga xos xususiyatlari.....	29
Kadirov Abdumalik Matkarimovich	
Republikamizda "yashil iqtisodiyot"ni shakllantirishda agroxizmatlarni	
rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari.....	36
Mirzayev Q. J. , i.f.d., professor; Jonuzokov M. K. , assistent o'qituvchi	
"Yashil" obligatsiyalarni muomalaga chiqarishning nazariy va amaliy jihatlari.....	40
E. I. Nosirov , i.f.n., dotsent	
Turizm sohasidagi loyihalarni kreditlash amaliyotini takomillashtirish.....	46
Matkabulova Dilorom Xalilullayevna , PhD	
Koreya Respublikasida yashil (eko) turizmning rivojlanish yo'nalishlari va muammolari.....	51
Islomova Dilrabo Salomovna , kafedra assistenti	
Moliyaviy menejment tizimini transformatsiyalashda raqamli marketing	
samaradorligini baholashning nazariy yondashuvlari.....	55
Sobirjonov Sanjar Sobirjonovich , PhD, dotsent	
Samarqand viloyati ekologik turizm salohiyatidan samarali	
foydalanish asosida ekoturizm klasterlarini shakllantirish.....	62
Abduraxmanova Aqida Fayzulla qizi , i.f.b.f.d.; Axrarov Farxod Baxriddinovich , i. f. n.; Xo'jamov Bobur , tadqiqotchi	
Ichki turizmni rivojlantirishda davlatning o'rni.....	68
Dehqonov Burxon Rustamovich , tayanch doktorant	
O'zbekistonda turizm sohasini rivojlanishiga global trendlarning ta'siri.....	72
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich , i.f.d., professor	
Assessment of the Current State of the Market and Procedure For Lending	
to Subjects of Tourism Services of the Republic of Uzbekistan.....	79
Karimova Aziza Maxomadrizoyevna , PhD, docent; Maqsudov Orif Shakirovich , assistant	
Islomiy moliya instrumentlari (muzoraba va mushoraka) va ularni tijorat banklarida qo'llash.....	84
Madraximova Gulasal , dotsent; Safarova Nasiba , magistrant	
Mamlakatimizda "Yashil" iqtisodiyot asosida barqaror rivojlanishni ta'minlashning o'ziga xos jihatlari.....	90
Mustafaqulov Yangiboy Bo'riqulovich , Todjimamatova Mashhura Erkinovna ;	
Nurmatova Hilola A'zamovna ; Berdieva Aziza G'anisher qizi ; Egamberdieva Oydin Abror qizi	
Ways to Improve the Green Recovery in Uzbekistan by Investment and Trade.....	97
Nurbek Khalimjonov , assistant	
Evaluating the Path Towards Sustainable Tourism Development in the Republic of Uzbekistan.....	102
Khusniddin Egamnazarov	
Nexus Between Climate Change and Energy Consumption in Uzbekistan: A Time Series Analysis.....	106
Sarvar Mamasoliyev ; Shodiyor Toxirov	
O'zbekistonda mice turizmini barqaror rivojlanishida qulay infratuzilma.....	112
Xalimova F. N. , katta o'qituvchi	
Ichki turizmni rivojlantirishning ilg'or xorijiy tajribasi va uni	
O'zbekistonda qo'llashning iqtisodiy afzalliklari.....	115
Matkarimov Jahongir Shamuratovich , mustaqil tadqiqotchi	
Agroturizmni rivojlantirish orqali hududlarning barqaror rivojlantirish imkoniyatlari.....	122
Jo'rayeva Nargiza Abduvohidovna , kafedra dotsenti	
Turizm sektorida milliy hunarmandchilik mahsulotlarining rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari.....	126
Xushnazarova Maxzuna Gulamdjanovna , kafedra assistenti	
Роль религиозного туризма в экономике Узбекистана.....	132
Рахимова Дилфуза Мирзакасимовна , преподаватель	
Turistik sanoatining investitsion jozibadorligini boshqarish va samaradorligini baholash.....	139
Sa'dullayeva Gulnoza Sodiq qizi , PhD	

Turizmga innovatsiyon texnologiyalarni joriy qilish shart sharoitlari	144
Po'latov Ma'murjon Murodjon o'g'li , doktorant	
O'zbekistonning "yashil iqtisodiy strategiyasi" va uni amalga oshirishning asosiy yo'nalishlari	147
Bekmirzayev Mirzoxid Adashaliyevich , dotsent	
An Analysis of the Structure of Trade Between China and Uzbekistan	150
Cao Gang , PhD Candidate	
"Daka-Tex" MCHJ XKning marketing faolyatining takomillashtirish.....	160
Musyeva Shoirazimovna , kafedra professori	
Mamlakat iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda oziq-ovqat xavfsizligining o'rni	164
Ibragimov G'ayrat Abraqulovich , PhD; Shukurova Nilufar Qahramonova , tadqiqotchi;	
Umurov Islombek Furkatovich , tadqiqotchi; Tojiqulov Samandar Orufjon o'g'li , tadqiqotchi	
MDH davlatlarida chorva va parandachilik o'sish dinamikasi	169
Abidov Abdujabbor Abduxamidovich , t. f.n., dotsent	
Tijorat banklarida foiz stavkaning likvidlikka ta'siri	179
Berdiyarov Baxriddin Tavasharovich , iqtisodiyot fanlari doktori, professor	
O'zbekiston moliya bozorini jahon moliya bozoriga integratsiyalashuvining dolzarb masalalari	186
Burxanov Aktram Usmanovich , i.f.d., prof.; Xudoyqulov Xurshid Xurramovich , i.f.d., prof.	
O'zbekiston Respublikasining Jahon savdo tashkilotiga a'zo bo'lishiga oid	191
Ruzibayev Jahongir Nodirovich	
O'zbekistonda ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozori hozirgi holati tahlili.....	194
Ro'ziqulov Abdimo'min Qussam o'g'li , mustaqil izlanuvchi	
Raqamli texnologiyalar orqali turizm industriyasini rivojlantirish usullari	200
R. P. Zarikeyev , mustaqil doktorant	
Korxona iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda inson resurslaridan foydalanish amaliyoti	206
Abdualimov Ashraf Qurbonaliyevich , doktorant	
Oliy ta'lim muassasalarida to'lov-kontrakt shakli mablag'lari bo'yicha xarajatlar	
va ular hisobining amaldagi holati	211
Abdujalilova Dilnoz Abdusattorovna , doktorant	
O'zbekistonda oziq-ovqat bozori nazariy tahlili.....	216
Abduraxmanova Zuxra Toxir qizi , doktorant	
Sug'urta munosabatlarini takomillashtirishning istiqbollari	221
Abdutarapova Dildora Farxodjon qizi , doktorant	
Functions of Management in Education and Its Significance	231
Akhatova Shakhnoza Akram kizi , teacher	
Qishloq xo'jaligi korxonalarini moliyalashtirishni yangicha	
usullarini o'rganishning ayrim dolzarb masalalari	235
Ametov Quvondik Mamatjanovich , mustaqil izlanuvchi	
Yog'-moy sanoati korxonalari kapitali rentabelligini oshirish yo'nalishlari.....	238
Amirzoda Hamrayev , katta o'qituvchi	
Banklararo to'lov tizimini raqamli iqtisodiyotdagi rolini oshirish choralari	244
Amonov Alisher , o'qituvchi	
Baholash faoliyatini raqamlashtirish istiqbollari.....	248
Bobirjon Aktamov , katta o'qituvchi	
Marketing xizmati samaradorligini baholashda PEST tahlil usulining ahamiyati va qo'llash imkoniyatlari	253
Boyjigitov Sanjarbek Komiljon o'g'li , katta o'qituvchi	
Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarining vujudga kelish zarurati, umumiy hisobotlarining tuzilishi	
va O'zbekistonning MHXSga o'tishida vujudga keladigan muammolar va ularni bartaraf etishning istiqbolli	
yo'nalishlari	259
Djurayeva Iroda Bahrom qizi , doktorant, o'qituvchi	
Samaradorlikni korxona iqtisodiyotida tutgan o'rni	265
Fayziyeva Nilufar Shuxrat qizi , PhD, katta o'qituvchi	
Avtomobil transporti korxonalarida amortizatsiya xarajatlari va uning hisobini takomillashtirish masalalari...	269
G'anibayev Ilxomjon Shokiraliyevich , doktorant	
Turistlar statistik hisobini olib borish bo'yicha xalqaro standartlar va tajribalar tahlili	275
Jumanova Zilola To'ychiyevna , doktorant	
Tijorat banklari ipotekali kreditlarining qaytuvchanlik holatini barqarorlashtirish choralari	280
Jumayev Muzaffar Mahmud o'g'li , kafedra o'qituvchisi	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni	
amalga oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish.....	284
M. Samiyeva , kafedra assisenti	
Assessment of the Economic Effectiveness of the Railway Transport System	288
Mannonov Shahruhmirza Abdurashidovich , independent researcher	
O'zbekistonda mikromoliya tashkilotlarining iqtisodiy faoliyat samaradorligini oshirish yo'llari.....	294
Nazarova Muslima Nazarovna , PhD, i.f.f.d., katta o'qituvchi	

Mamlakatimizda xizmat ko'rsatish sohasini rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari.....	301
Odilov Dilshodjon Tulqinovich	
O'zbekistonda paxtachilik majmuasining iqtisodiy samaradorligini oshirish	307
Xoliqov Tolibjon Luptullaevich , kafedra assistenti	
Ta'lim tizimi boshqaruvida "time menejmenti" texnologiyalarini qo'llash.....	311
Radjabova Gavxar Umarovna , kafedra dotsenti	
Improving Trade Effectiveness Through Merchandising: Theory and Practice	316
Ravshan Aliyevich Allayorov , Associate Professor	
An'anaviy moliya tizimidagi yangi yondashuv va yechimlar	319
Abrorov Sirojiddin , PhD; Bunyod Usmonov , PhD	
Ijtimoiy fondlar va maqsadli jamg'armalar faoliyatini takomillashtirish	325
Samiyeva Gulnoza Toxirovna , PhD, i.f.f.d.	
Tikuv-trikotaj korxonalarining brend jozibadorligini marketing strategiyalari asosida oshirish.....	332
Sh. Sh. Ziyayeva , katta o'qituvchi	
Surxondaryo mintaqasining ekoturizm salohiyati nuqtayi nazaridan baholash	337
Soatov Yusuf Xo'jayor o'g'li , mustaqil tadqiqotchi	
Совершенствование учета неиспользованных основных средств в Республике Узбекистан.....	340
Усманов Фаррух Обитхонович , научный сотрудник кафедры	
An'anaviy moliya tizimining metodologik muammolari, shuningdek moliya tizimida yuz beruvchi inqirozlar va ziddiyatli vaziyatlarning yuzaga kelish sabablari	348
Xabibullayev Dadajon Ro'ziboyevich , stajor tadqiqotchi; Sindarov Fazliddin Kaxramonovich , kafedra assistenti	
Dehqon xo'jaliklarida mahsulot yetishtirish samaradorligini oshirishda tomorqa xizmati klasterlarini takomillashtirish	355
Xamrayeva Sayyora Nasimovna , kafedra professori; Ochilova Nargiza Akramovna , doktorant	
Transport xizmatlari bozorida marketing faoliyatini mexanizmlarini rivojlanishining asosiy tamoyillari	360
Nosirov Javlonbek Jamoliddin o'g'li , doktorant; Raxmatov Ziyodullo Nosirovich , dotsent	
BMT Barqaror rivojlanish maqsadlari doirasida kambag'allikni qisqartirish va oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlash masalalari.....	363
Yusupov M. S. , PhD	
Мировые финансовые центры точки роста экономики	369
Абдуллаев Анвар Фархадович , PhD., доцент кафедры	
XX asr jadid ma'rifatparvarlari Abdurahmon Toshkandiy va Abdulla Avloniy ijtimoiy qarashlaridagi umumiylik va xususiylik	375
Abrorxon Asatulloev Asatulloevich , PhD	
Математическое обоснование вычисления моды и медианы в статистике.....	379
Бердикулова Ирода Райимкуловна , старший преподаватель; Усманов Шахзод Шохрухович , студент	
Yirik soliq to'lovchi korxonalar faoliyatini rag'batlantirishda soliq ma'murchiligining istiqbollari.....	390
G'aniyev Shaxriddin Vohidovich , i. f. d., Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich , PhD	
Sog'lomlashtirish turizmi klasterlari faoliyatida innovatsion faoliyatni boshqarishning kross-innovatsiyalar asosidagi modeli	395
G'ofurov Azizbek Umarjonovich , mustaqil tadqiqotchi	
Tijorat banklari faoliyatidagi kredit risklarini boshqarishni takomillashtirish yullari.....	400
J. Y. Isakov , i.f.d, professor	
Mehnat bozorining raqamlashgan iqtisodiyotdagi statistik masalalari.....	405
A. Abduvohidov , i. f.d., professor	
Davlat oliy ta'lim tashkilotlarida xarajatlar hisobini yuritish.....	407
Karayev Payzillaxon Yusufxonovich , PhD	
Актуальная ситуация в сегменте теневой экономики в Республике Узбекистан.....	412
Кошанов Абдимурат , независимый исследователь	
O'zbekistonda moliyaviy hisob va hisobotni MHXSlariga transformatsiya qilishda asosiy vositalar hisobini tashkil etish masalalari	416
Qurbonova Shaxrinoz , doktorant	
Erkin iktisodiy hududlarda investitsion faollikni oshirish masalalari.....	420
Qilicheva Kamola Muzaffarovna , mustaqil tadqiqotchi	
Mahalliy byudjetlar xarajatlari ijrosining samaradorligini oshirish masalalari (Jizzax viloyati misolida).....	425
Mamayusupov Omonulla Mamatqulovich , erkin izlanuvchi	
Sug'urtada assistans xizmatlarini takomillashtirish	433
Maxmudov A. M.	
Цифровизация бухгалтерского учета.....	439
Мирсодикова Дилобар Дилшод кизи , самостоятельный соискатель	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini rivojlantirishning moliyaviy mexanizmini takomillashtirish.....	445
Nasurova Kamola Ravshanovna , PhD	
Повышение эффективности депозитной политики в коммерческих банках.....	451
Нуриллаев Рахмат Ярашевич , к.с.х.н., доцент; Нуриллаев Шердил Жамолiddin угли , магистр	

Hufiyona iqtisodiyotni qisqartirish orqali mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish mexanizmlari.....	456
Pardayev Ilhomjon G'ulom o'g'li	
Uy-joy fondi boshqaruvini samarali tashkil etish	460
Berdiyeva Dilfuza Axatovna , PhD, dotsent	
Экономика знаний как высший ступень развития инновационной экономики	466
Хасанхонова Нодира Исаметдиновна , PhD	
Kichik biznes subyektlarini samarali investitsiyalashning ilg'or xorijiy davlatlar tajribasi.....	471
Ruziyeva Dilobar Isomjonovna , iqtisod fanlari nomzodi	
Davlat-xususiy loyihalarining mazmun-mohiyati, ilmiy-nazariy asoslari	481
Suleymanov Farrux Raximjonovich , mustaqil izlanuvchi	
Комплексный анализ хозяйственно-экономической деятельности и устойчивости АО "Узавтосаноат"	487
Туйчиев Комилжон Лазизович , доцент кафедры	
Экономическая сущность и важность повышения эффективности	
производства каракулеводческой продукции.....	493
Тулкин Хайтмуродович Фармонов , профессор; Нуриллаев Жамолiddин Ярашевич , докторант	
O'zbekistonda tijorat banklari emission operatsiyalarining dolzarb masalalari	499
O'ktamova Nozima Narzulla qizi , PhD, kafedra dotsenti	
Инновационные методы энергосбережения как способ повышения	
конкурентоспособности предприятия	503
Хамдамова Гавхар Абсаматовна , к.э.н., профессор	
Hudud sug'oriladigan yerlarida suv resurslaridan foydalanish holati tahlili	508
Shoxujayeva Zebo Safoyevna , i. f.n., professor, katta ilmiy xodim	
Hududlarning moliyaviy-investitsion salohiyatini oshirishning nazariy va amaliy jihatlarini	513
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi , kafedra dotsenti i.f.d.	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda xodimlar faoliyatining axborot tizimlarini samarali tashkil qilish.....	521
Yuldashev Furqat Nurilloevich , doktorant	
O'zbekistonda raqamli iqtisodiyoti sharoitida elektron biznesni rivojlantirish yo'llari	524
Boboqulov Sanjar Baxronkulovich , PhD; Akramov G'ayrat Otabek o'g'li , talaba	
An Analysis of Green Taxation and Its Effect on Economic Growth	530
Fayzieva Nargiza Rabimovna , PhD	
Kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishning nazariy jihatlarini	537
Qurbonov Jasurbek Pozilovich , kafedra dotsenti	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida turizm industriyasining rivojlanishi va istiqboli	540
Abdulxakimov Zuxrali Tursunaliyevich , PhD, kafedra dotsenti	
O'zbekistonda energetika korxonalari faoliyatida korporativ	
boshqaruvining baholash usullarini tahlili.....	544
Abduraxmonova Zarina Muysinjonovna , mustaqil tadqiqotchi	
Markaziy Osiyo davlatlarida rekreatsiya turizmi	548
Shaymanova Nigora Yusupovna , doktorant	
Korxona investitsiyalari xususidagi ilmiy-nazariy yondashuvlar va qarashlar evolyutsiyasi.....	552
Eshqo'ziyev Oxunjon Oybek o'g'li , doktorant	
O'zbekiston sanoatining rivojlanish tendensiyalari, muammo va yechimlari.....	559
Shavqiyev Erkin , i. f. n.	
"Yashil iqtisodiyot"ga o'tish zaruriyati, dastaklari va uning o'ziga xos tamoyillari	565
Berdiyev Baxtiyor Sodiqovich , kafedra dotsenti	
Innovatsion faoliyatni rivojlantiruvchi omillar va ulardan samarali foydalanish yo'nalishlari	571
Ashurov Maxammadjon Sotvoldiyevich , i.f.n., kafedra dotsenti	
Ijtimoiy tarmoqlar analitikasi.....	576
S. Qulmatova , PhD, dotsent	
Analysing the Functioning of Enterprise Management in the Context of Institutional Reforms	581
Kurpayanidi Konstantin Ivanovich , Professor	
Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi samaradorligini baholash	586
Ruxsatova Rushana O'ktamovna , erkin tadqiqotchi	
Soliq tushumlarini prognozlashtirish modellarini qurishning klassik va intellektual usullari	593
Narmanov Ulug'bek Abdugapparovich , PhD; Maqsudov Azamat Maqsud o'g'li	
Kompaniyani samarali boshqarishda marketingning o'rni va uning tamoyillarini qo'llash istiqbollari.....	598
Usmonova Dilfuza Ilhomovna , kafedra dotsenti	
Экономическая безопасность и факторы влияющие на неё.....	602
Абдишукуров Шерзод Шавкат угли , научный сотрудник	
Oliy ta'lim muassasalarining moliyaviy manbalari bo'yicha xarajatlar hisobi va uni takomillashtirish.....	608
Artikov Kurbonazar Amonovich , mustaqil ilmiy tadqiqotchi	
Innovatsion iqtisodiyot sharoitida inson kapitaliga yo'naltirilgan investitsiyalarning ahamiyati.....	614
Asamxodjaeva Shoira Shukurullaevna , katta o'qituvchi	

Перспективы развития инноваций и роль стартапов: зарубежный опыт, проблемы и решения.....	618
Ачилова Ширин Шавкат кизи , старший преподаватель	
Tijorat banklari tomonidan jismoniy shaxslarni kreditlashda garov ta'minotini takomillashtirish	622
Bazarova Nigora Ravshanovna , kafedra dotsenti	
Sug'urta tashkilotlari investitsiya faoliyatini boshqarish masalalari	627
Kenjayev Ilhom G'iyozovich , iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)	
Organizational Factors Influencing Leadership Styles and Procurement Outcomes	632
Saidakhmedov Islomjon Uligbekovich , Scientific researcher	
Tijorat banklari faoliyati samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish yo'llari	637
Mirpulatova Luiza Mansurovna , doktorant	
Tijorat banklarining tadbirkorlik subyektlarini kreditlash metodologiyasining ekonometrik tahlillari.....	642
Norov Akmal Ruzimamatovich , DSc, kafedra professori	
Tijorat banklarida kreditlash amaliyotini takomillashtirish yo'llari	649
Norova Nozima Nabiyeвна , katta o'qituvchi	
Hufiyona iqtisodiyotni qisqartirish orqali mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish mexanizmlari	657
Pardayev Ilhomjon G'ulom o'g'li	
Jahondagi kuzatilayotgan globallashuv va tabiatdagi o'zgarishlar oqibatida kelib chiqayotgan turli xatarlardan himoya qilishda sug'urta tashkilotlari oldida turgan vazifalar ("O'zbekinvest" EISK AJ misolida).....	661
Sayfullo Mirzoyev	
International Experiences on Restoration of Financial Stability Through Indicators in Commercial Banking Sector	666
Solijonova Muxlisa Azamatovna	
Pensiya yoshining pensiya ta'minoti tizimiga ta'siri.....	668
Tursunov Jaxongir Pulatovich , DSc	
Mamlakat iqtisodiyotini islom moliya instrumentlari orqali rivojlantirish istiqbollari.....	673
Xalikov Ulug'bek Rustamovich , PhD	
Sug'urta kompaniyalari va tijorat banklari integratsiyalashuv jarayonini zarurligi va ahamiyati.....	678
Xudoyberdiyeva Sadoqat Abdumannonova , mustaqil izlanuvchisi	
Qishloq xo'jaligi korxonalarini davlat tomonidan qo'llab quvvatlashning innovatsion menejment tamoyillari... 683	
Shaniyazova Zamira Oralbayevna , PhD	
Тенденции развития жилищного строительства.....	688
Алиева Зилола Маматвалиевна , доцент кафедры	
Tadbirkorlik subyektlarini moliyalashtirishning innovatsion usullari.....	692
Shakirova Nigora Axralovna , kafedra dotsenti v.b.	
Nodavlat notijorat tashkilotlari mablag'larining shakllanishi va nazorat qilinishi.....	698
Xusanov Nishonboy Abdusattarovich , filologiya fanlari doktori, professor	
Спиртные напитки - вред здоровью	702
Кариева Халима Икромжоновна , старший преподаватель кафедры	
Importance of Social Infrastructure Development in Rural Areas	706
Munisa Alimova	
Davlat xizmatida agile loyiha boshqaruvi texnologiyasidan foydalanish.....	709
Isaqova Zebo Murodovna , f.f.n. (PhD), tadqiqotchi	
Korxonalar moliyaviy tahlilining ahamiyati	714
Karimov Eminjon Gapardjonovich , doktorant	
Рекреация как основа духовно-культурного возрождения нации и социально-экономического развития страны	716
Алимова Гузал Алишеровна , Доктор философии (PhD) по экономическим наукам	
Развитие тепличного плодородоводства и создание в отрасли цепочки добавленной стоимости Республики Узбекистан.....	722
Дурманов Акмал Шаймарданович , PhD, доцент кафедры	
Oliy ta'lim muassasalarida ilmiy-tadqiqot faoliyatini rivojlantirishning innovatsion usullari.....	734
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li , DSc, mustaqil izlanuvchi	
Роль виртуальных банков в развитии экономики Узбекистане.....	738
Каримов Нарбой Ганиевич , доктор экономических наук; Ниязметов Мансур Рустамович	
Xotin-qizlarni ish bilan ta'minlashga ko'maklashish imkoniyatlari	742
Xayitov Abdimannon Buxarovich , iqtisod fanlari nomzodi	
Maxsus iqtisodiy zonalar: mazmun-mohiyati, ulardagi investitsiya muhitini yaxshilash	748
Ja'sur Umirzoqov Artiqboy o'g'li , PhD, dotsent	
Современные тенденции формирования системы критериев рабочих мест в условиях экологизации экономики	754
Ходжаева Нодирахон Абдурашидовна , PhD, профессор	
Yangi O'zbekistonda xizmatlar sohasi – mamlakat taraqqiyotining drayveri	760
Yusupov Muxamadamin , kafedra dotsenti	

Oliy ta'lim tizimida olib borilayotgan islohotlarning zarurati.....	767
Anvar Bazarbayevich Gafurov , PhD (i.f.f.d)	
Kichik sanoat zonalaridagi korxonalar raqobatbardoshligini oshirish.....	774
Shodmonqulov Kamoliddin Murodillayevich , kafedra dotsenti v.b.	
Pensiya yoshining pensiya ta'minoti tizimiga ta'siri.....	778
Tursunov Jaxongir Pulatovich , DSc	
Tibbiy sug'urtada innovatsiyalar va IT-texnologiyalarning qo'llanilishi.....	784
Xalikulova Gulzada Tadjimuratovna , PhD, kafedra dotsenti	
Improvement of Scientific Methodological Bases of Innovative Management of Higher Education Institutions.....	789
Gafurova Dilshoda , PhD	
Leveraging Public-Private Partnerships for Strategic Investment Financing.....	793
Yakubova Samira , PhD	
Iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida banklarning o'rni.....	797
Adilova Zohida Ikromjonovna	

OLIY TA'LIM TIZIMIDA OLIB BORILAYOTGAN ISLOHOTLARNING ZARURATI

Anvar Bazarbayevich Gafurov

PhD (i.f.f.d),

ALFRAGANUS university "Iqtisodiyot" kafedrası mudiri

Annotatsiya: Zamonaviy bilim va ko'nikmalarni berish orqali intellektual salohiyatni oshirish bilan shiddat bilan rivojlantirayotgan davrda raqobatbardosh muhitni shakllantirish bilan iqtisodiy rivojlanishga erisha olishimiz hammaga kaftdek ma'lum. Ushbu nodavlat ta'lim muassasalari bozor iqtisodiyotiga yangi raqobatbardosh kadrlarni shakllantirish orqali ta'lim sifatini yangi bosqichga olib chiqishga xizmat qilishi o'z ifodasini topgan. Agarda nodavlat ta'lim sektorini xorijiy davlatlaridagi o'rni ko'radigan bo'lsak, ancha oldinlab ketilgani, shuningdek, raqobat va sifat ko'rsatkichlarida salmoqli o'zgarishlarni amalga oshirishganiga guvohi bo'lishimiz mumkin, jumladan, Germaniya 12 foizni, Fransiyada 17 foizni, AQShda 18 foizni, Buyuk Britaniyada 20 foizni, Ispaniya, Irlandiya va Niderlandiyada 30 foizni tashkil etadi.

Kalit so'zlar: oliy ta'lim, islohot, qamrov darajasi, bitiruvchilar soni, maktab, oliy ta'lim muassasa (OTM)lar soni.

Abstract: It is well known that we can achieve economic development by creating a competitive environment in the rapidly developing era by providing modern knowledge and skills. It is evident that these non-state educational institutions serve to raise the quality of education to a new level by forming new competitive personnel for the market economy. If we look at the position of the non-state education sector in foreign countries, we can see that it has advanced a lot, as well as made significant changes in terms of competition and quality indicators, including 12% in Germany, 17% in France, 18% in the US, 20% in the UK, 30% in Spain, Ireland and the Netherlands.

Key words: higher education, reform, coverage level, number of graduates, school, number of HEIs.

Аннотация: Хорошо известно, что мы можем добиться экономического развития, создав конкурентную среду в быстро развивающуюся эпоху, предоставляя современные знания и навыки. Очевидно, что эти негосударственные образовательные учреждения служат повышению качества образования на новый уровень путем формирования новых конкурентоспособных кадров для рыночной экономики. Если посмотреть на положение сектора негосударственного образования в зарубежных странах, то можно стать свидетелем того, что он значительно продвинулся вперед, а также внес существенные изменения с точки зрения конкуренции и качественных показателей, в том числе 12% в Германии, 17% в Германии. Франция, 18% в США, 20% в Великобритании, 30% в Испании, Ирландии и Нидерландах.

Ключевые слова: высшее образование, реформа, уровень охвата, количество выпускников, школа, количество вузов.

KIRISH

O'zbekistonda nodavlat ta'lim xizmatlarini rivojlantirishga mustaqillikning dastlabki yillarida tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish bilan kurtak ola boshlagandi, jumladan 1991-yilda "Tadbirkorlik to'g'risida" qonun qabul qilinishi va 2011-yilda "Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik yili", deb e'lon qilinishi. 2012-yilda "Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to'g'risida"gi Qonuni va boshqa ko'plab normativ hujjatlarni qabul qilinishi bilan rivojlana boshladi.

Endi ta'lim tizimini ham rivojlanish bosqichini ko'radigan bo'lsak, 1997-yildagi 464-I-sonli O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuning 9-moddasida "Davlat standartlariga muvofiq ta'lim dasturlarini amalga oshiruvchi davlat va nodavlat ta'lim muassasalari"ga bo'linishi, shuningdek, 7-moddasida "Davlat ta'lim standartlari"da ^[1]:

- Davlat ta'lim standartlari umumiy o'rta, o'rta maxsus, kasb-hunar va oliy ta'lim mazmuniga hamda sifati qo'yiladigan talablarni belgilaydi.
- Davlat ta'lim standartlarini bajarish O'zbekiston Respublikasining barcha ta'lim muassasalari uchun majburiyligi belgilab qo'yilgan.

Shuningdek, “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi” qabul qilingan. Ushbu Kadrlar tayyorlashning milliy dasturining asosiy maqsadi ta’lim sohasini tubdan isloh qilish, uni o’tmishdan qolgan mafkuraviy qarashlar va sarqitlardan to’la xalos etish, rivojlangan demokratik davlatlar darajasida, yuksak ma’naviy va axloqiy talablarga javob beruvchi yuqori malakali kadrlar tayyorlash Milliy tizimini yaratishdir.

Kadrlar tayyorlash milliy modelining asosiy tarkibiy qismi:

- **shaxs** – kadrlar tayyorlash tizimining bosh subyekti va obyekti, ta’lim sohasidagi xizmatlarning iste’molchisi va ularni amalga oshiruvchi;
- **davlat va jamiyat** – ta’lim va kadrlar tayyorlash tizimining faoliyatini tartibga solish va nazorat qilishni amalga oshiruvchi kadrlar tayyorlash va ularni qabul qilib olishning kafillari;
- **uzluksiz ta’lim** malakali raqobatbardosh kadrlar tayyorlashning asosi bo’lib, ta’limning barcha turlarini, davlat ta’lim standartlarini, kadrlar tayyorlash tizimi tuzilmasi va uning faoliyat ko’rsatish muhitini o’z ichiga oladi.

Kadrlar tayyorlash milliy modelining bosqichlari quyidagilardan iborat:

Birinchi bosqich (1997–2001-yillar) mavjud kadrlar tayyorlash tizimining ijobiy salohiyatini saqlab qolish asosida ushbu tizimni isloh qilish va rivojlantirish uchun huquqiy, kadrlar jihatidan, ilmiy-uslubiy, moliyaviy-moddiy shart-sharoitlar yaratish.

Ikkinchi bosqich (2001–2005-yillar) Milliy dasturni to’liq ro’yobga chiqarish, mehnat bozorining rivojlanishi va real ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarni hisobga olgan holda unga aniqliklar kiritish.

Uchinchi bosqich (2005 va undan keyingi yillar) to’plangan tajribani tahlil etish va umumlashtirish asosida, mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish istiqbollariga muvofiq kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish va yanada rivojlantirish.

Keyingi normativ hujjat O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil PF-5847-sonli Farmoni bo’lib unda, “O’zbekiston respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi”dir. Unda quyidagi maqsadlar belgilangan, jumladan:

- oliy ta’lim sohasida davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish;
- hududlarda davlat va nodavlat oliy ta’lim muassasalari faoliyatini tashkil etish asosida oliy ta’lim bilan qamrov darajasini 50 foizdan oshirish;
- sohada sog’lom raqobat muhitini yaratish;
- oliy ta’lim muassasalarida ta’lim, fan, innovatsiya va ilmiy tadqiqotlar natijalarini tijoratlashtirish faoliyatining uzviy bog’liqligini nazarda tutuvchi “Universitet 3.0” konsepsiyasi bosqichma-bosqich joriy etilishi belgilangan.

Avvalambor, Universitet konsepsiyasi haqida qisqacha ma’lumot berib o’tib ketish zarur. “Universitet 1.0” modeli yoki “birinchi avlod universiteti” da faqat ta’lim berish ustuvorligi qaraladi. Ushbu modelda o’qituchi dars beradi, talaba esa eshitib o’rganishidan iborat. Asosiy maqsadi ta’lim berishdan iborat.

“Universitet 2.0” modeli yoki “ikkinchi avlod universiteti”larida esa ta’lim bilan birga ilmiy tadqiqot olib borishga urg’u qaratiladi. “Universitet 2.0” ilmiy tadqiqot faoliyati orqali yangi bilimlarni yaratadi, bozor ishtirokchilari uchun konsalting xizmatlari markazi bo’ladi, sanoat tomonidan buyurtmalar bo’yicha ilmiy tadqiqotlar olib boradi hamda yangi texnologiyalarga asos soladi.

“Universitet 3.0” modeli yoki “uchinchi avlod universiteti”larida bunda tadbirkorlik madaniyati rivojlanib, ish-bilarmon doiralar vakillari bilan samarali muloqot o’rnatiladi. Bunday universitetda texnologik startaplar yaratilib, patentlar muntazam ro’yxatdan o’tkaziladi.

1-jadval: Universitet avlodlari ^[2]

UNIVERSITET 1.0	UNIVERSITET 2.0	UNIVERSITET 3.0	UNIVERSITET 4.0
Ta’lim berish	Ta’lim berish va ilmiy tadqiqot olib borish	Ta’lim berish va ilmiy tadqiqot natijasini sotish	Ta’lim berish va ilmiy tadqiqot natijasini sotish hamda har bir talaba uchun alohida o’quv rejalar asosida ijtimoiy ko’nikmalarini ham shakllantirish

“Universitet 4.0” yuqoridagi barcha sifatlarni o’zida jamlab, u raqamlashtirilgan va biznes jarayonlari avtomatlashtirilgan makon sanaladi. “Universitet 4.0” yuqori texnologiyali sanoatni rivojlantirishda yetakchiga aylanib, ommaviy ishlab chiqarishdan iste’molchilarning individual talablari asosida xizmatlar yetkazadi. Bu borada “Universitet 4.0” talabalarning individual ehtiyojlari asosida o’quv reja va dasturlar tayyorlaydi. “Universitet 4.0” talabalarning nafaqat bilimi, balki ijtimoiy ko’nikmalariga ham ustuvor e’tibor qaratadi ^[3].

Nodavlat ta’lim xizmatlari ko’rsatish faoliyatini yana rivojlantirish orqali yuqori sifatli ta’lim berish maqsadida davlat va nodavlat OTMlarida sog’lom raqobat muhitini yaratish maqsadida O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yildagi “Nodavlat ta’lim xizmatlari ko’rsatish faoliyatini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari

to'g'risida"gi 3276-sonli qarori qabul qilingan bo'lib, unda asosiy yo'nalish va vazifalari etib quyidagilar belgilangan:

- iqtidorli bolalar va iste'dodli yoshlarni aniqlash va qo'llab-quvvatlash orqali ta'lim-tarbiyaning yuqori sifatini ta'minlaydigan qulay shart-sharoitlar yaratish;
- sog'lom raqobat muhitini shakllantirish uchun an'anaviy ta'lim xizmatlari bilan bir qatorda sifatli va ommabop ta'lim olishning muqobil imkoniyatlarini yaratadigan pullik ta'lim xizmatlari ko'rsatish bozorini jadal rivojlantirish;
- ilg'or xalqaro tajribalarni inobatga olib, o'qitishning innovatsion pedagogik shakllari, uslublari hamda zamonaviy texnologiyalaridan foydalanish asosida ta'lim sohasidagi samaradorlik va natijaviylikni oshirish ^[4].

Ta'lim jarayonini o'qitishning eng zamonaviy texnologiyalaridan foydalangan holda fanlarni chuqurlashtirib o'rgatish yo'nalishida tashkil etish, o'zlariga nom tanlashda vatanimizning mashhur va buyuk olimlari, jamiyat arboblari ismlaridan o'rnatilgan tartibda foydalanish hamda ilg'or ilmiy-amaliy tajribani joriy etish hamda chuqurlashtirib o'rganiladigan fanlarni chet tilida o'qitish uchun ta'lim jarayoniga xorijiy pedagog va mutaxassislarni jalb qilish belgilab qo'yilgan.

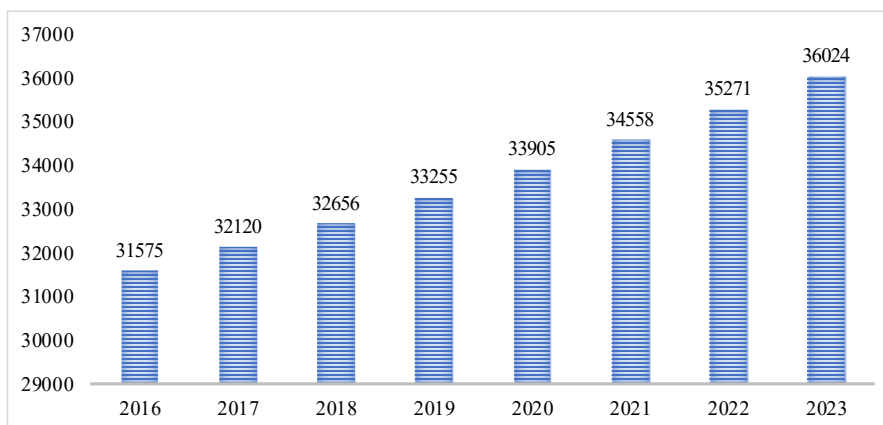
Xususan, ta'limni sifatini oshirish orqali barkamol avlodni shakllantirish hamda iqtisodiy rivojlanishining yangi bosqichiga olib chiqqa olishi, xususan yosh avlodga aniq fanlar kesimida matematika, fizika, kimyo va biologiya kabi fanlarini o'zlashtirishi uchun o'rta ta'lim bosqichidan bilim va ko'nikmalarni shakllantirish muhimligi O'zbekistonning Harakatlar strategiyasi, Taraqqiyot strategiyasi hamda 2030-yilgacha Rivojlantirish konsepsiyasi hamda "O'zbekiston – 2030" strategiyasi va boshqa ko'plab normativ hujjatlarda o'z ifodasini topgan.

ILMIY MUAMMONING QO'YILISHI

Horijlik tadqiqotchilar Richard Murnane va Richard Nelson o'zlarining "Improving the Performance of the Education Sector: The Valuable, Challenging, and Limited Role of Random Assignment Evaluations" ^[5] maqolasida ta'lim tizimi, undagi boshqaruv haqida o'z izlanishlarida tadqiqotlar olib borishgan bo'lib, ular asosan ta'lim sifati hamda uning ijobiy oqibatlari haqida qarashlarini yoritishgan.

Giancarlo Corsi o'zining "Education Reform as a Global Phenomenon" ^[6] nomli maqolasida ta'lim sohasidagi reformalarning salbiy va ijobiy oqibatlarni yoritgan. Joseph Zajda esa "Discourses of globalisation and higher education reforms" ^[7] nomli izlanishda globallashtirishning oqibatlari haqida o'z qarashlari bilan o'rtoqlashgan.

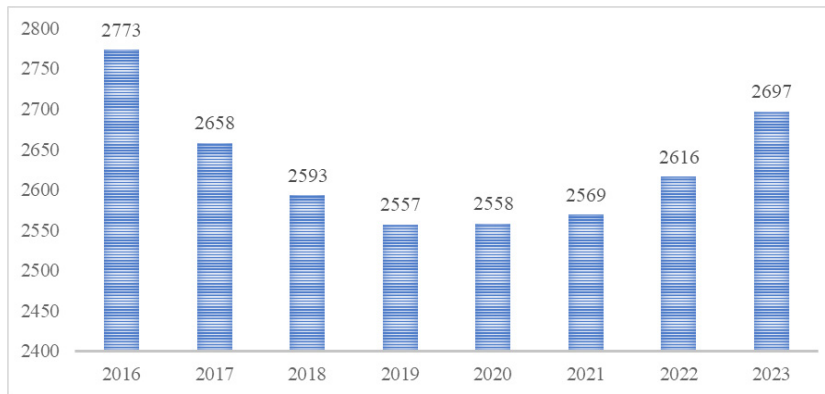
Tahlil va natija. O'zbekiston aholisi tez sur'atlarda o'sib borayotgan davlatlar qatoriga kiradi. Mam-lakatimizning demografik ko'rsatkichini tahlil qilishimizdan maqsad, aholining qancha qismi ayniqsa yoshlar o'rtasidagi OTMlarga qamrov proporsiyani aniqlash uchun zarurdir. Endi, O'zbekistonning 2016-yildagi demografik ko'rsatkichi 31,5 mln. kishini tashkil etgan bo'lsa, keyingi yilda 32,1 mln. nafarga yetgan, ya'ni 545 ming kishiga ko'paygan yoki 1,6 foizga ko'paygan (1-rasm).

1-rasm: O'zbekiston Respublikasi aholisi o'sishi dinamikasi, ming kishi ^[8]

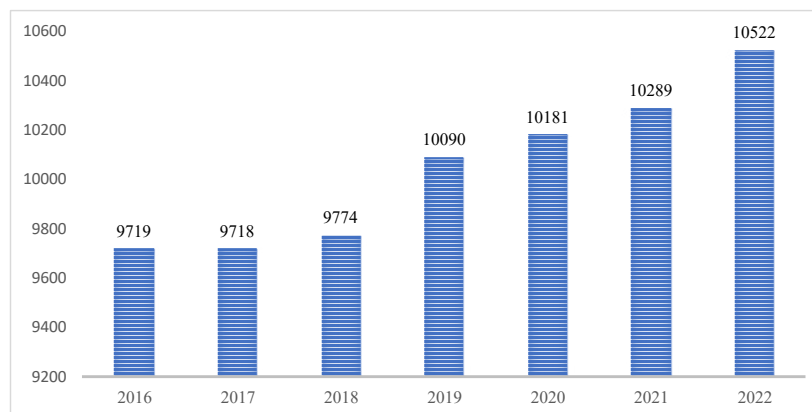
Demografik ko'rsatkichning 2018 va 2019-yillarida 599 ming kishi (1,8 foiz)ga, 2020-yilda 650 ming kishiga, 2021-yilda 653 ming kishiga, 2022-yilda 713 ming kishiga va 2023-yilda esa 36 mln. kishi (2,09 foiz) ga ko'paygan. Endi, umumiy ko'rsatkich bo'yicha tahlil etadigan bo'lsak, 2016-2023-yillar oraligida o'rtacha 654 ming kishiga yiliga o'sish bo'lgan, foiz ko'rinishida esa o'rtacha 0,14dir.

Keyingi jadvalda, aholining asosiy qismi ya'ni 1549-yoshlar orasidagi ulushini tahlil qiladigan bo'lsak, bu ko'rsatkich OTM yoshiga yetganlarni hamda topshirish proporsiyasini aniqlashimiz uchun zarurdir (2-rasm).

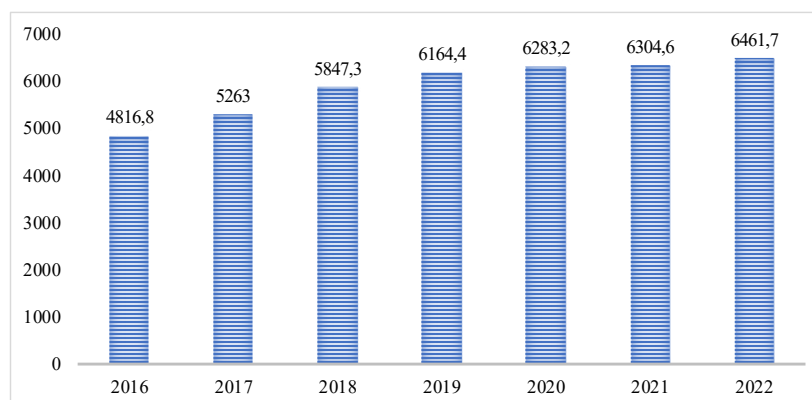
2-rasm: O'zbekiston Respublikasi aholisida 15-19 yoshlar ulushi dinamikasi(ming kishi) ^[9]

Hozirgi kunda respublikamizda ham sezilarli darajada umumiy ta'lim muassasalari soni nodavlat soha vakillari hisobiga o'sib bormoqda, jumladan, 2019-yilda Respublika bo'yicha jami 10 090 ta maktablar bo'lgan bo'lsa, 2020-yilda 10 181 ta (oldingi yilga nisbatan 1 foiz ko'p)ga, 2021-yili 10 289 ta (oldingi yilga nisbatan 2 foiz ko'p)ga va 2022-yilda 10 522 ta (oldingi yilga nisbatan 1 foiz kamaygan) ko'rishimiz mumkin (3-rasm).

3-rasm: O'zbekiston Respublikasida faoliyat ko'rsatayotgan umumiy o'rta ta'lim maktablari soni ^[10]

Endi, shu yillar davomida umumiy o'rta ta'lim maktablarida tahsil olgan o'quvchilar soni ham tahlil qilib chiqadigan bo'lsak. Demak, 2022-yilda 10522ta maktab dargohlarida 6 461 ming o'quvchi tahsil olgan bo'lib, bu degani 1 maktabda 615 nafar o'quvchi o'qiydi degani. Endi, 2021-yilga nisbatan 3 foizga o'quvchilar ko'paygani ko'rishimiz mumkin, maktablar soni bo'yicha ko'radigan bo'lsa, respublika bo'ylab 233ta yangi maktab dargohi qurilgan bo'lmoqda (4-rasm).

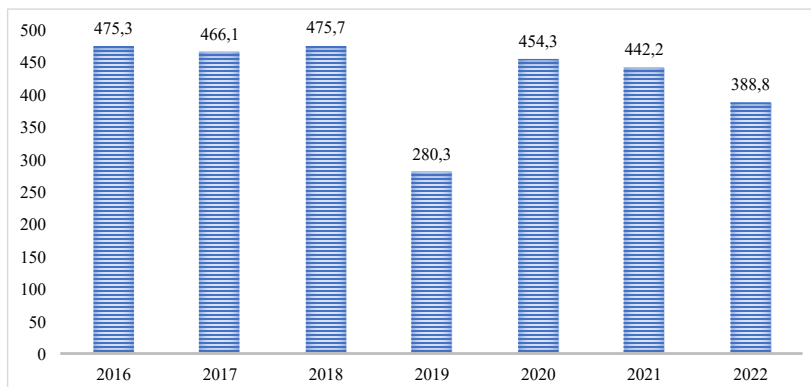
4-rasm: O'zbekiston Respublikasida umumiy o'rta ta'lim maktablarida o'quvchilar soni, ming kishi ^[11]

Maktab o'quvchilarini yiliga o'rtacha ko'payish hajmini ko'radigan bo'lsak, 2016-yildan 2022-yilga qadar yiliga 235 ming o'quvchilar soniga ko'payib borgan. Maktablar soni ham tahlil qiladigan bo'lsak, yiliga o'rtacha

115 ta maktab soniga oshib borganini ko'rishimiz mumkin. 2016-yildan 2022-yilga qadar, yangi qurilgan maktablar soni 7,63 foizga o'sganini ko'rishimiz mumkin. Maktab o'quvchilar bo'yicha tahlil qiladigan bo'lsak 2016-yildan 2022-yilga qadar 25 foizga ko'payganini ko'rishimiz mumkin.

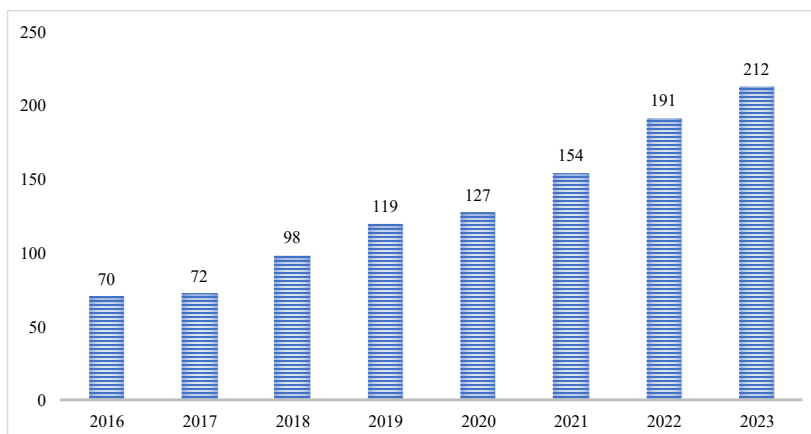
Tadqiqot ishimizning keyingi rasmida maktab bitiruvchilar soni tahlil qilib ko'radigan bo'lsak, 2016-yilda 475 ming o'quvchi bitirgan bo'lsa, jami 2016-yilda bitiruvchilarning 9.8 foizi tamomlashgan. O'quv yilining 2016-yilida jami 5263 ming o'quvchidan 466 ming (8.85 foizi) bitiruvchilari tamomlashgan. O'quv 2018-yilida 475 ming o'quvchi bitirishgan bo'lsa, 2017-yilga nisbatan 2 foizga ko'p bitirishgan (5-rasm).

5-rasm: O'zRda maktab bitiruvchilari soni, ming kishi ^[12]

O'quv yilining 2019-yilida 280 ming bitiruvchilar maktabni tamomlashgan bo'lsa, 2018-yilga nisbatan 41 foizga kamaygan bo'lib, shu yili barcha maktab o'quvchilarining 4.54 foizidir. O'quv 2020-yilida 174 ming (38 foiz)ga ko'paygan bo'lib. Shu 2020-yildan 2022-yilga borib, yana kamayish bo'lganini ko'rishimiz mumkin, 2021-yilda 2020-yilga nisbatan 12 ming nafarga bitiruvchilarni ko'rishimiz mumkin. 2022-yilda esa yana 54 mingga kamayganini ko'rishimiz mumkin.

Umumiy maktab bitiruvchilar o'z navbatida nechitasi OTMlarga topshirganini tahlil qilishi uchun eng avvalambor, respublikamizda nechta oliy ta'lim muassasalar sonini bilib olishimiz zarur. O'zbekistonda 2016-yilga qadar OTM soni 70 ta bo'lgan bo'lsa, keyingi yilda esa 2 ta yangi ochilganligi sababli 72 taga yetdi (6-rasm).

6-rasm: O'zbekiston Respublikasida OTMlar soni ^[13]

2018-yilda yangi va OTM filialining ochilishi sababli 98 taga yetdi, 2017-yilga nisbatan 26 taga ko'paydi. OTMlarning soni 2019-yilda yana yangi 21 ta yangi ilm dargohlarning ochilishi sababli 119 ta bo'ldi. Pandemiya sababli 2020-yilda yangi OTMlar soni 127ta yetdi, boshqacha qilib aytganda 9ta yangi OTM ochilganini ko'rishimiz mumkin. Keyingi yangi 2021-2022 o'quv yili uchun 154 ta OTMlar faoliyatini boshlagan bo'lsa, bu 2018-yilga nisbatan 27 taga ko'payganini ko'rishimiz mumkin.

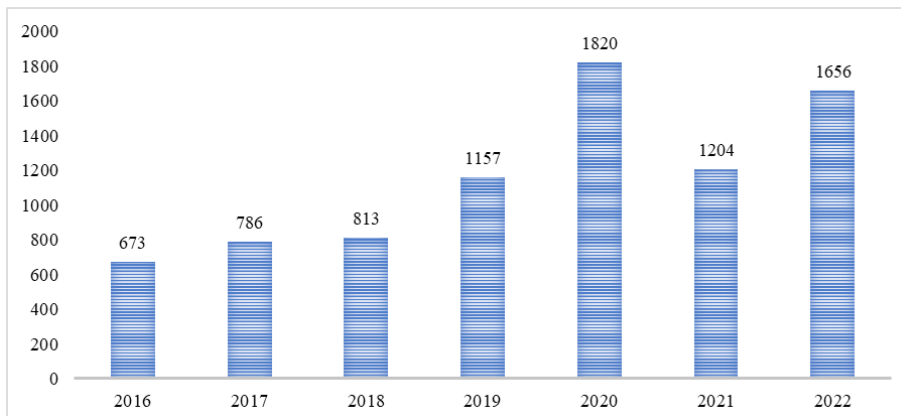
OTMlar soni yana o'sishda davom etib, 2022-yilda ularning soni 191taga yetdi va eng ko'p ochilgan OTMlar soni shu yilda amalga oshirildi. Keyingi 2023-2024-o'quv yilida O'zbekistonda 212ta OTM faoliyatini yurita boshladi. Endi yuqoridagi maktab o'quvchilari haqida statistik ma'lumotlarni berishning asosiy maqsadi, OTMga bevosita bog'liq bo'lgani uchun tahlil sifatida ko'rsatildi. Hozirgi kunda (2023-yil oktyabr) respublika-

mizda O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi ma'lumotiga ko'ra ^[14] umumiy 212 ta OTMlar 3 turga arjatishimiz mumkin, bular:

- Davlat – 116 ta;
- Nodavlat – 66 ta;
- Xorijiy – 30 ta.

Keyingi jadvalda OTMlarga hujjat topshirganlarni ko'rib chiqadigan bo'lsak, 2016-yilda 673 ming abituriyent hujjat topshirgan bo'lsa, OTMlar soni 70 ta bo'lgan. Demak, o'rtacha hisob kitoblarga binoan 1 OTMga o'rtacha 9615 ta abituriyent to'g'ri kelgan. Keyingi 2017-yilda hujjat topshiruvchilar soni 113 ming nafar (14 foiz) ga ko'payganini ko'rishimiz mumkin, ushbu yilda maktab bitiruvchilar soni 466 mingda bo'lgan bo'lsa, bitiruvchilarga qaraganda 40 foiz ko'proq hujjat topshirganlar bo'lishgan (7-rasm).

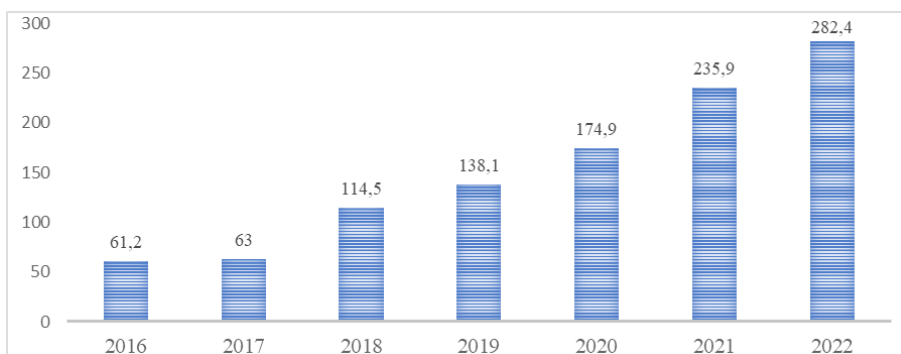
7-rasm: OTMga hujjat topshirganlar soni, ming kishi ^[15]

Keyingi 2018-yilda hujjat topshiruvchilar soni 813 ming nafarga yetgan bo'lsa, 2017-yilga nisbatan 4 foizga ko'pdir. Shu yili maktabni bitirganlar soni esa 475 ming nafarni tashkil etgan. OTMlar soni esa 98 ta bo'lgan bo'lsa, o'rtacha bir universitetga 8295 nafar talaba to'g'ri keladi. Keyingi 2019-yilda hujjat topshiruvchilar soni 1 mln 157 mingni tashkil etgan bo'lsa, 2018-yilga nisbatan 344 ming hujjat topshirganlarga ko'pdir. Keyingi 2020-yilda esa 1 mln 820 ming nafar hujjatlar topshirgan soni bo'lgan bo'lsa, 2019-yilga nisbatan 663 ming nafarga ko'pdir, bu farqli ko'rsatkich 2016-yilda hujjat topshirganlar soni bilan bir hildir.

2021-yilga kelib hujjat topshiruvchilar sonida keskin kamayishni kuzatishimiz mumkin, sal kam 500 ming nafarga yoki 34 foizga kamdir. Shuningdek ushbu yilda OTMlar soni respublika bo'yicha 191 tani tashkil etgan bo'lsa, maktab bitiruvchilar soni 442 mingni tashkil etgan. Keyingi 2022-yilda esa hujjat topshiruvchilar soni 1656 ming nafarga yetgan bo'lsa, 2021-yil bilan solishtirganda sal kam 400 ming nafar yoki 27 foizga ko'pdir.

OTMlarga qabul qilingan talabalar sonini tahlil qiladigan bo'lsak, quyidagi ma'lumotlarga ega bo'lamiz. Demak 2016-yili 475 ming nafar o'quvchi maktabni bitirishgan bo'lsa, 70 OTMga 673ming nafari hujjat topshirishgan, shunda 61 200 tasi talaba maqomiga ega bo'lganini ko'rishimiz mumkin. Bu 9 foizi talaba bo'lishga muvaffaq bo'ldi degani, qolgan 91 foizi yani 610 ming tasi o'qishga kira olmadi degani.

2017-yilda esa 466 ming nafar maktab bitiruvchilari bilan 320 nafar oldingi yillarda OTM kira olmaganlar jami 786 ming nafar abituriyent hujjat topshirishga 72ta OTMda talaba bo'lish uchun, lekin atigi 63 ming nafari talaba bo'lishga muvaffaq bo'ldi. Qiziq tomoni qabul parametri sal kam 2,9 foizga ko'paygan 2016-yilga nisbatan, bu yilda O'zbekiston demografik ko'rsatkichida 15-19 yoshlardagilarning ulushi 2 mln. 658 mingni tashkil etgan bo'lib, jami aholi ko'rsatkichimiz esa 32 mln. kishi tashkil etgan paytda (8-rasm).

8-rasm: OTMlariga qabul qilingan talabalar soni, ming kishi ^[16]

Keyingi 2018-yilda 15-19 yoshli aholi ko'rsatkichimiz 2,5 mln. nafarni tashkil etgan bo'lsa, shundan maktabni bitiruvchilar soni 476 mingni tashkil etgan bo'lib, jami 813 ming abituriyent 98 ta OTMga kirish uchun hujjat topshirishgan, faqatgina 114 minggi talaba bo'lishgan, bu jami hujjat topshirganlarning atigi 14 foizi talaba bo'ldi degani. Oldingi yil bilan solishtiradigan bo'lsak sal kam 44 foizga ko'payganini ko'rishimiz mumkin.

2019-yilda 15-19 yoshli aholi ko'rsatkichimiz deyarli 2,5 mln. nafarni tashkil etgan bo'lsa, shundan maktabni bitiruvchilar soni 480 mingni tashkil etgan bo'lib, jami 1 157 ming abituriyent 119 ta OTMga kirish uchun hujjat topshirishgan, faqatgina 138 minggi talaba bo'lishgan, bu jami hujjat topshirganlarning atigi 11 foizi talaba bo'ldi degani. Oldingi yil bilan solishtiradigan bo'lsak sal kam 17 foizga ko'payganini ko'rishimiz mumkin.

2020-yilda 15-19 yoshli aholi ko'rsatkichimiz deyarli 2,5 mln. nafarni tashkil etgan bo'lsa, shundan 10181 ta maktabda tahsil olayotgan 6,2 mln. o'quvchidan 454 ming bitiruvchilar 127 ta OTMga jami 1,8 mln. abiturient hujjat topshirishgan bo'lib, ulardan 9,6 foizi yoki 175 ming nafari talaba bo'lishgan. Bu ko'rsatkich 2019-yilga nisbatan 21 foizga ko'p degani.

O'zbekistonning demografik ko'rsatkichi 2021-yilda 34,5 mln kishini tashkil etgan bo'lib, shundan 15-19 yoshdagilar soni 2,5 mln. bo'lib, shu yilda barcha maktab muassasalari soni 10289 tadan 442 ming bitiruvchilar bilan birga jami 1,2 mln abituriyent hujjatlarini 154 ta OTMga kirish uchun topshirishgan, faqatgina 236 ming nafari yoki 19 foizi talaba bo'lishgan.

2022-yilda maktabni bitiruvchilar soni 388 mingni tashkil etgan bo'lib, jami 1 656 ming abituriyent 191 ta OTMga kirish uchun hujjat topshirishgan, faqatgina 282 minggi talaba bo'lishgan, bu jami hujjat topshirganlarning atigi 17 foizi talaba bo'ldi degani. Oldingi yil bilan solishtiradigan bo'lsak sal kam 16 foizga ko'payganini ko'rishimiz mumkin.

XULOSA

Tahlil natijalariga ko'ra qamrov darajasi biz kutgandek emas. Bu kutuv natijasi nafaqat davlat siyosatidan shuningdek, barcha oliy ta'lim muassasalari o'z vazifalarini bajarishi uchun ustuvor yo'nalishlarini va shunga mos ravishda maqsadli resurslaridan oqilano foydalana olishiga bo'g'liqdir. Shuning uchun OTMlar strategiyalarni aniqlay olishi, ustuvorliklarni belgilay olish, o'qitish va tadqiqot maqsadlarini tanlay olishi va ularni amalga oshirishi olmasa hamda umuman o'z tuzilmalari va tashkilotlarini o'zgaruvchan muhitga moslashtira olishi zarurdir.

Yuqoridagi keltirilgan tahlil natijalarimizga ko'ra, quyidagi takliflarni chiqarishimiz mumkin:

Birinchidan, barcha oliy ta'lim muassasalarini qamrov darajasini oshirish maqsadida ehtiyojmand oila farzandlariga davlat tomonidan ijtimoiy qo'llab-quvvatlash mexanizmini yanada takomillashtirish orqali qamrov hajmini oshirish;

Ikkinchidan, davlat tomonidan talabalarga o'qish davrini muzlatish(vaqtincha to'xtatish) yanada yengilik berishi tizimini osonlashtirish;

Uchinchidan, bir oilada ikki yo undan ortiq oilalarning farzandlari talaba maqomida bo'lishsa, ushbu talabalarning kontrakt to'lovini kamida 50 foiziga chegirmalar berish kerak deb hisoblaymiz.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'xati:

1. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi, 1997-y., 9-son, 225-modda; 2013-y., 41-son, 543-modda; Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 05.01.2018-y., 03/18/456/0512-son; 19.04.2018-y., 03/18/476/1087-son.
2. Usmanov S., "Universitet 3.0" – fan-ta'lim va innovatsiya modeli, <https://yuz.uz/uz/news/universitet-30-tushunchasi-haqida>
3. Kasimova F.T. Ta'limda innovatsiyalar va universitet 3.0 modeli, Proceedings of International Conference on Modern Science and Scientific Studies.
4. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2017-y., 38-son, 1033-modda; Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 13.12.2019-y., 06/19/5893/4150-son.
5. Richard J. Murnane, Richard R. Nelson, https://www.researchgate.net/publication/24078556_Improving_the_Performance_of_the_Education_Sector_The_Valuable_Challenging_and_Limited_Role_of_Random_Assignment_Evaluations
6. https://www.researchgate.net/publication/374938753_Education_Reform_as_a_Global_Phenomenon
7. https://www.researchgate.net/publication/357226881_Discourses_of_globalisation_and_higher_education_reforms
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi ma'lumotlari. – <https://stat.uz/uz/rasmiy-statistika/demography-2>
9. O'zR Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi ma'lumotlari asosida. – <https://stat.uz/uz/rasmiy-statistika/demography-2>
10. Maktabgacham va maktab ta'lim vazirligi ma'lumoti asosida. – <https://uzedu.uz/uz/page/statistics>
11. O'zR Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi ma'lumotlari asosida. – <https://stat.uz/uz/rasmiy-statistika/social-protection-2>
12. O'zR Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi ma'lumotlari asosida/ – <https://stat.uz/uz/rasmiy-statistika/social-protection-2>
13. O'zR Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi ma'lumotlari asosida/ – <https://stat.uz/uz/rasmiy-statistika/social-protection-2>
14. O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi/ – <https://stat.edu.uz/>
15. O'zR Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi ma'lumotlari asosida/ – <https://stat.uz/uz/rasmiy-statistika/social-protection-2>
16. O'zR Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi ma'lumotlari asosida/ – <https://stat.uz/uz/rasmiy-statistika/social-protection-2>

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2023. № 10

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Тел.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot”
jurnali

O‘zbekiston Respublikasi
Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro‘yxatdan
o‘tkazilgan.